

Krise komunistického systému v Polsku v 80. letech

ANTONI DUDEK

Vlna stávek v létě 1980 a zrod Nezávislého samosprávného odborového svazu Solidarity stály na počátku nejhlubšího stadia krize komunistického systému v Polsku, k jehož destabilizaci přispěl ekonomický propad narůstající od roku 1976. Vznik a více než roční legální působení Solidarity prosadily zásadní změny ve společenském vědomí. Ty už nebyla schopna pozměnit ani politika tzv. normalizace po zavedení stanného práva v prosinci 1981. Rozpad Solidarity a následné potlačení společenského odporu, který vyvrcholil demonstracemi 31. srpna 1982,¹ nemohly zastavit hospodářské, společenské a politické procesy, jež přivedly systém Polské lidové republiky do stavu chronické krize a posléze – po změně mezinárodní situace – přispěly k jeho úpadku. Jaké faktory zde hrály roli?

ZMĚNY V SSSR

Tento faktor se sice projevil jako poslední ze všech, a to až po vyhlášení perestrojky Michailem Gorbačovem v roce 1986, je však třeba se o něm zmínit v první řadě, protože měl podstatný vliv na rozhodnutí garnitury generála Wojciecha Jaruzelského, která byla v Polsku u moci, aby přistoupila k politickým reformám, jež ve svém důsledku znamenaly totální kolaps systému. V červenci 1986 na zasedání Politbyra ÚV KSSS během svého projevu o státech střední a východní Evropy Gorbačov konstatoval, že dál... už je nemůžeme brát na svá bedra. Hlavním důvodem je hospodářství.² Což znamenalo, že se v Kremlu

dostávalo do popředí přesvědčení, že model hospodářské spolupráce v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci, jehož základem byl směnný rubl, vyžaduje změnu. Dodávky ropy a zemního plynu – jakožto hlavních vývozních artiklů SSSR – do zemí RVHP za fixní ceny nebyly pro sovětskou ekonomiku přínosné. Nebylo také náhodou, že jedním z nejdůležitějších požadavků Moskvy vůči státním orgánům ve Varšavě už po vzniku vlády Tadeusze Mazowieckého byl co nejrychlejší přechod k vyúčtování vzájemné obchodní výměny v amerických dolarech.

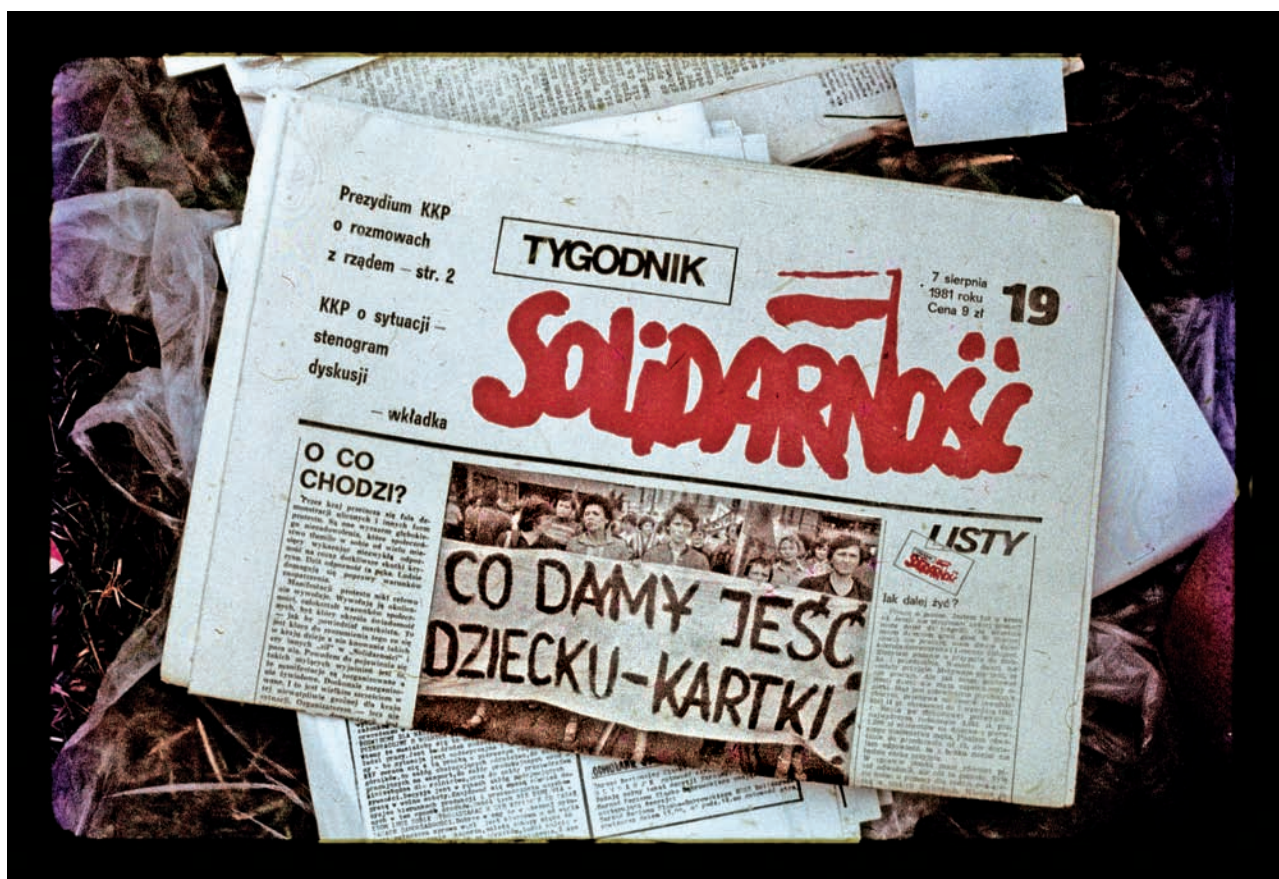
Dojednali jsme různé způsoby uskutečnění reformy. Polsko se mělo stát

laboratoř perestrojky, nechtěli jsme však, aby se o tom dověděli ostatní vůdčí představitelé východního bloku. [...] Od tohoto jednání se věci daly do pohybu. To bylo naprosto klíčové a všechno, co přišlo pak, probíhalo cestou opatrných konzultací a úvah.³ Těmito slovy popsal Wojciech Jaruzelski roku 1995 svůj první rozhovor s Gorbačovem po jeho zvolení generálním tajemníkem KSSS. Avšak o čtyři roky dříve zdůrazňoval generál Jaruzelski, že impulzy z východu nešly ruku v ruce s personální změnou, která se udála v Kremlu. Nebylo to tak, že přišel Gorbačov a vyhlásil perestrojku. Koneckonců nevyhlásil ji hned. Zpočátku byla gласно́st, otevřenost, a perestroj-

1 DUDEK, Antoni – MARSZAŁKOWSKI, Tomasz: *Walki uliczne w PRL 1956–1989*. Geo, Krakov 1999, s. 305.

2 Archiv Nadace Michaila Gorbačova v Moskvě, fond (dále jen f.) 2, Protokol Politbyra ÚV KSSS z 11. 7. 1986.

3 Interview W. Jaruzelského pro *The European*, 2.–8. 6. 1995. Cit. podle: ZYBERTOWICZ, Andrzej: Zagubiony wymiar dynamiki opozycji w systemach niedemokratycznych: rola tajnych służb. In: ŁABĘDŹ, Krzysztof – MIKOŁAJCZYK, Magdalena (eds.): *Opozycja w systemach demokratycznych i niedemokratycznych*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Krakov 2001, s. 281.

Titulní strana týdeníku Solidarność ze dne 7. srpna 1981

Foto: Ota Nepilý

ka teprve po nějaké době. Také se muselo čelit řadě problémů.⁴ Ze srovnání těchto dvou výpovědí vyplývá, že Jaruzelski postupem času stále důsledněji trval na tom, že úzce spolupracoval s Gorbačovem a že Polsko bylo laboratoří perestrojky. Andrzej Paczkowski se podařilo dostat ke Gorbačovovým záznamům rozhovorů s Jaruzelským během X. sjezdu Polské sjednocené dělnické strany (PSDS) v červnu 1986, o čemž hovořil na zasedání Politbyra ÚV KSSS. Podle Gorbačova měl tehdy první tajemník ÚV PSDS prohlásit: *Od základních principů jsem se neodchýlil, a pokud jde*

o taktiku, prosím, důvěřujte mi. Kdybych necítil z vaší strany dostatečnou důvěru, nemohl bych pracovat. Gorbačov byl nanejvýš spokojen s postojem celého vedení PSDS, ocenil totiž, že *Poláci stojí o konzultace s námi více než ostatní a také chápou naše problémy a samotný Jaruzelski roste jako politik.* Několik měsíců nato, během setkání nejvyšších státních představitelů sovětského bloku, řekl údajně Jaruzelski Gorbačovovi během osobního rozhovoru, že nemůže počítat s většinou z nich, protože – jak se vyjádřil – *staří odcházejí.* Zároveň také prohlásil: *My dva ten vůz potáhneme.*⁵

Přání „Veselých Velikonoc“ s karikaturou generála Wojciecha Jaruzelského. Tak ho viděli autoři z Nezávislé studentské asociace (Niezależne Zrzeszenie Studentów – NZS). Zdroj: archiv Libri prohibiti

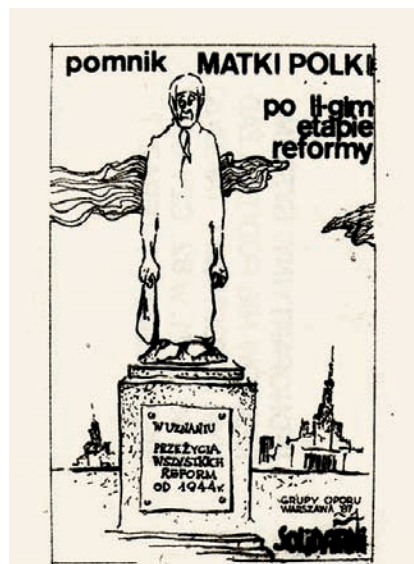
4 JARUZELSKI, Wojciech. In: BEREZOWSKI, Maksymilian: *Koniec epoki. Wywiady Maksymiliana Berezowskiego*. Novum, Varšava 1991, s. 33.

5 Archiv Nadace Michaila Gorbačova v Moskvě, f. 2, Výpisky z protokolů Politbyra ÚV KSSS z 11. 7. 1986 a 13. 9. 1986.

Souboj demonstrantů s bezpečnostními složkami. Bílé hole, kterými zasahují příslušníci policie, byly i v Československu známy jako „polský pendrek“.

Foto: archiv Libri prohibiti

Karikatura poukazující na fakt, že navzdory údajným reformám neutěšená hospodářská situace v Polsku nadále trvá

Zdroj: archiv Libri prohibiti

I přes stále neúplné znalosti o záměrech sovětského vedení v druhé polovině 80. let pokládáme za velmi výstižné hodnocení Andrzeje Paczkowského, že *Gorbačovovi se povedlo něco jako částečná amputace „Brežněvovy doktríny“, která ztratila svůj ideologický smysl a stala se spíše geopolitickým principem. Nejpozději v letech 1987–1988 dřívější moskevský tlak na Varšavu ustoupil ve prospěch dlouhodobější shody zájmů a činů.*⁶ Garnitura gen. Wojciecha Jaruzelského tak měla volné ruce při uskutečňování politických reform, což jí však nebránilo, aby téměř do konce své vlády používala během styků se Západem, církví či opozicí jakýsi sovětský „strašák“. Francouzský badatel Jacques Levesque se dokonce zmiňuje, že Jaruzelski dlouho otálel, než plně využil svobodu

konání, jakou mu poskytl Gorbačov.⁷

STAV HOSPODÁŘSTVÍ

V roce 1983 sice Polsko po pěti letech zaznamenalo růst hrubého domácího produktu, nebyl to však výsledek skutečných změn hospodářského systému, ale pouze návratu ekonomiky do starých kolejí, z nichž vybočila nejprve kvůli chybám Gierkovy mocenské elity, pak v souvislosti se stávkami v letech 1980–1981 a nakonec v důsledku militarizace mnoha podniků a ekonomických sankcí, které na PLR uvalily západní státy. Už v roce 1985 došlo ke zpomalení tempa hospodářského růstu, protože – podle jedné ze stranických analýz – *obzvláště silně se projevila materiálně-surovinová bariéra [...], kterou způ-*

*sobily nedostatečné domácí zásoby a omezené možnosti dovozu.*⁸

Po zavedení stanného práva Jaruzelského garnitura neustále opakovala prohlášení o nutnosti pokračovat v hospodářských reformách, jejichž zahájení připadlo na rok 1981, což se brzy ukázalo být propagandistickou fikcí. Velmi výstižně to popsal gen. Jaruzelski v roce 1982: *Existuje paradoxní jev spojený s reformou: na jedné straně liberalizace principů řízení hospodářství, na druhé přísná pravidla vyplývající z výjimečného stavu.*⁹ Přísná opatření výjimečného stavu však nebyla hlavní příčinou toho, že se nepovedlo provést skutečnou reformu v nefunkčním hospodářském systému PLR. Tou byla faktická nereformovatelnost systému, projevující se tvrdšími odporem lidí, jež řídili hospodářství. Názorným příkladem toho je

6 PACZKOWSKI, Andrzej: Boisko wielkich mocarstw: Polska 1980–1989. Widok od wewnątrz. *Polski Przegląd Dyplomatyczny*, 2002, č. 3 (7), s. 197.

7 LEVESQUE, Jacques: 1989. *La fin d'un Empire. L'URSS et la liberation de l'Europe de l'Est*. Presses de Sciences Po, Paříž 1995, s. 145.

8 Archiwum Akt Nowych (dále jen AAN), f. KC PZPR (ÚV PSDS), V/458, Prognóza vývoje společensko-politické situace v Polsku v souvislosti s cenově-příjmovou operací, 12. 5. 1985, s. 34.

9 AAN, f. KC PZPR, 1829, 17. 2. 1982, s. 228.

sjednocení sto šesti státních podniků, místo nichž vzniklo sto tři sdružení, která se od svých předchůdců lišila pouze názvem.¹⁰ *Není v podstatě žádná institucionalizovaná síla zabývající se komplexně zaváděním reformy do hospodářské praxe, chybí přístup k reformě jakožto k politicko-ekonomickému komplexu, tak zní obsáhlá analýza společensko-politické situace, zpracovaná ministerstvem vnitra na příkaz gen. Czesława Kiszczaka (ministr vnitra – pozn. překl.) v květnu 1984.*¹¹

Podle Władysława Baky, jenž byl tehdy vládním zmocněncem pro

reformu, se na zasedáních vlády v červenci 1983 a v červnu 1984 prosazovaly projekty, které směřovaly k otevřenému potlačení reformy. Jedním z jejich hlavních zastánců byl náměstek předsedy vlády Zbigniew Messner, který argumentoval, že *model hospodářské reformy dovedený do zdárného konce, jak jej vyličil ministr Władysław Baka, ve skutečnosti znamená změnu společensko-politického zřízení, a tedy pád socialismu.*¹² Hesla o pokračování reformy měl podle Baky hájit Jaruzelski, ale po roce, na celostátní

stranicko-hospodářské poradě v Poznani, změnil názor a podpořil Messnerovy konzervativní návrhy. Několik měsíců poté, v listopadu 1985, se stal Messner premiérem a úřad vládního zmocněnce pro reformu byl zrušen. Teprve kabinet Mieczysława Rakowského přistoupil na přelomu let 1988 a 1989 k provedení skutečných reforem a vydal mj. ustanovení, která zajišťovala svobodné podnikání a liberalizovala zásady obchodu se zahraničím. Kdyby však nedošlo brzy nato k úpadku politického systému, moh-

Krátce po ukončení válečného stavu v Polsku se lidé modlili na poutních místech za zabitě a uvězněné spoluobčany (srpen 1983)

Foto: Ota Nepilý

10 KUCZYŃSKI, Waldemar: *Agonia systemu. Szkice z niedawnej przeszłości*. Presspublica, Varšava 1996, s. 205.

11 Cit. podle: SAWICKI, Wojciech: *Raport Kiszczaka dla Moskwy, czyli czego nie powiedział minister Widacki*. Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego: „Księgarnia Akademicka”, Krakov 2002, s. 89.

12 BAKA, Władysław: *U źródeł wielkiej transformacji*. Oficyna Naukowa, Varšava 1999, s. 61.

ly Rakowského metody přinést tzv. čínský model transformace, tj. tržní hospodářství při zachování autoritářského politického systému.

FENOMÉN PRIVATIZACE STÁTU

Na pozadí všeobecného ekonomického rozkladu osmdesátých let byl významným jevem nárůst soukromého sektoru. Ten v letech 1981–1985 pozvedl úroveň výroby téměř o 14 %, kdežto výroba ve státním sektoru ve stejném období o 0,2 % klesla.¹³ Přesto soukromé podnikání podléhalo i nadále řadě omezení a mnoho členů vedení PSDS kriticky hodnotilo *neodůvodněné bohatnutí určitých skupin*.¹⁴ Postupně však, zejména na středním stupni mocenského aparátu, čím dál více sílilo přesvědčení, že bez rozšíření soukromého sektoru se nepodaří odstranit nedostatky na trhu se spotřebním zbožím.

V rámci soukromého sektoru si zvláštní pozici vydobylo několik set tzv. krajanských společností s účastí cizinců polského původu, vzniklých na základě zákona z července 1982. *Tyto krajanské firmy vysávají ze státního sektoru vysoce kvalifikované pracovníky, z nichž část odešla ze středisek zahraničního obchodu. Tito lidé disponují informacemi povahy služebního a státního tajemství. [...] Mnohdy se setkáváme s případy neformálních kontaktů s pracovníky resortů, které měly tyto krajanské firmy kontrolovat, varovalo ministerstvo vnitra v květnu 1984.*¹⁵

Krajanské společnosti s účastí Poláků ze zahraničí se staly pro státní orgány, zejména pro příslušníky bezpečnostních (SB¹⁶) i vojenských služeb, v jistém smyslu pokusnými zvířaty. Testovaly na nich chování subjektů působících v souladu s tržními mechanismy a vy-

V letech 1980–1981 organizovalo odborové hnutí Solidarity řadu stávek, jejichž ohniskem byly gdaňské loděnice
Foto: archiv Libri prohibiti

13 KALIŃSKI, Janusz: *Gospodarka Polski w latach 1944–1989. Przemiany strukturalne*. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Varšava 1995, s. 213.

14 AAN, f. KC PZPR, V/227, Zpráva o uskutečňování rozhodnutí vlády ze dne 23. 10. 1983 o předkládání návrhů o opatřeních proti neodůvodněnému bohatnutí určitých skupin, s. 194–202.

15 Cit. podle: SAWICKI, Wojciech: *Raport Kiszczaka...*, s. 92.

16 Služba Bezpieczeństwa (SB) byla polskou obdobou Státní bezpečnosti (pozn. překl.).

užívaly je pro své operace.¹⁷ Ihned poté následoval postupný myšlenkový příklon části mocenské elity k neodvratnému radikálnímu rozchodu s hospodářským systémem ustanoveným ve 40. letech, jehož základnu tvořilo vlastnictví státu. Touto cestou se utvářelo vhodné klima pro zmiňované reformy Rakowského vlády, jejichž vedlejším produktem byl proces tzv. privatizace nomenklatury.

Změny v právních předpisech, které upravovaly soukromou hospodářskou činnost, společně s prohlášeními Rakowského vlády o nové ekonomické politice vyvolaly výrazný nárůst aktivity soukromého sektoru. Ruku v ruce s inflací, která se neustále prohlubovala, a propadem státního hospodářství šel prudký rozvoj soukromého podnikání. V první polovině roku 1989 bylo zaregistrováno téměř šest tisíc soukromých obchodních společností, což ve srovnání se stavem na konci roku 1988 znamenalo až čtrnáctinásobný nárůst. Společnosti začaly vznikat i ve státním sektoru a během prvních šesti měsíců roku 1989 se jejich počet zdvojnásobil, čímž překročil číslo 2000.¹⁸ Značná část těchto společností se stala hlavním kanálem, který umožňoval průtok státního majetku do soukromých rukou lidí z mocenského aparátu PLR, což se později začalo označovat jako privatizace nomenklatury.¹⁹ Sledování procesu změny postavení – z osoby spravující státní majetek na vlastníka tohoto majetku²⁰ – si zaslouží mimořádnou pozornost, protože byl jedním z katalyzátorů, které urychlily rozklad komunistického režimu.

Klíčovým tématem polské opozice byl stav domácí ekonomiky a s ním související vážná ekologická situace v zemi. Na letáku Solidarity je vypočítáváno množství škodlivin vypouštěných ročně do ovzduší a jejich vliv na zdraví obyvatel.

Leták k třetímu výročí vzniku Solidarity (upravo) Zdroj: archiv Libri prohibiti

„Drenáž“ státního majetku prudce vzrostla po schválení zákona O některých podmínkách konsolidace národního hospodářství²¹ ze dne 24. února 1989, který umožňoval přechod majetku státu do užívání soukromými osobami prostřednictvím nájmu, pronájmu nebo vkladu do společnosti se smíšeným kapitálem. Smlouvy se společnostmi podepisovali ředitelé státních podniků, kteří v nich zároveň měli podíl nebo byli členy orgánů těchto společností. Když generální prokuratura prozkoumala v závěru roku 1989 na popud Mazowieckého vlády rozsah tohoto jevu, dopočítala se 1593 tzv. nomen-

klaturních společností, tedy založených osobami ze státního mocenského aparátu. Většinu z nich tvořili lidé pracující v hospodářské sféře (asi tisíc ředitelů, vedoucích pracovníků a hlavních účetních a také 580 předsedů družstev), v mnohem menší míře funkcionáři státní správy (9 předsedů vojvodství, 57 primátorů a předsedů městských národních výborů) a stranického aparátu (80).²² Reálný počet těchto společností byl však mnohem vyšší, protože do odhadů nebyly zahrnuty firmy, v nichž měli účast příbuzní nomenklaturních kádrů. Teprve v roce 1990 byly vydány první právní předpisy, které zakazovaly

17 Viz ZYBERTOWICZ, Andrzej: *W uścisku tajnych służb. Upadek komunizmu i układ postnomenklaturowy*. Antyk, Varšava 1993, s. 43.

18 *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej* (dále jen AIPN), 0727/50, Zpráva o výsledcích kontroly spojení státních podniků s obchodními společnostmi z 30. 11. 1989, s. 290.

19 K tématu teoretických aspektů tohoto procesu viz STANISZKIS, Jadwiga: *Ontologia socjalizmu*. In Plus, Varšava 1989, s. 126 ad; též: *Postkomunizm. Próba opisu*. Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2001, s. 197–199; ŁOŚ, Maria – ZYBERTOWICZ, Andrzej: *Privatizing the Police State: The Case of Poland*. Palgrave Macmillan, Londýn – New York 2000.

20 PACZKOWSKI, Andrzej (ed.): *Polska 1986–1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej konferencji, Miedzeszyn 21–23 października 1999*, sv. II, *Dyskusja*. Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Varšava 2002, s. 156.

21 Sbírka zákonů 1989, č. 10, část 57.

22 KUCZYŃSKI, Waldemar: *Zwierzenia zauszniaka*. BGW, Varšava 1992, s. 138.

Další z karikatur přináší názor na přínos bezpečnostních sil Polsku

Zdroj: archiv Libri prohibiti

Polská města byla v 80. letech pod kontrolou armády a milice. Popisek jasně označuje policejní složky jako „předvoj normalizace“.

Foto: archiv Libri prohibiti

propojení vedoucích funkcí ve státním hospodářském a správním aparátu s účastí v soukromých společnostech.

Průběh této privatizace vylíčil pozdější šéf Bezpečnostní služby, náměstek ministra vnitra gen. Henryk Dankowski takto: *Když tento zákon vstoupil v platnost a ukázalo se, že v několika desítkách podniků vznikají de facto fiktivní společnosti a obcházejí státní rozpočet, okamžitě jsme přistoupili k protiopatření. Je možné si ověřit, kolikrát jsme o této skutečnosti informovali. Nepodařilo se nám přimět vedení PLR k systémovým změnám, ale od toho jsme tu nakonec nebyli.*²³ V materiálech ministerstva vnitra je možné dohledat dokumenty, které naznačovaly nepříznivé skutečnosti při zakládání společností.

V jednom z nich, datovaném do druhé poloviny srpna 1989, se uvádí: *Je třeba podotknout, že významnou úlohu při toleranci podobných praktik hrál oficiální postoj vládních činitelů v duchu teze „co není zakázáno, je dovoleno“.*²⁴ Je však důležité mít na paměti, že osoby podléhající pravomoci ministerstva vnitra, a zejména jejich příbuzní, byly často organizátory a podílníky soukromých společností s podílem státního majetku. Dělo se tak se souhlasem vedení resortu, což se dokonce neskrývalo ani na pracovních poradách. *Nejsme proti soukromé podnikatelské činnosti v oblasti obchodu, služeb či výroby ze strany příbuzných našich příslušníků, s výjimkou krajských firem nebo firem s účastí zahraničního kapitálu,* řekl v dubnu 1989 na II. celostátní kon-

ferenci předsedů výborů příslušníků MO²⁵ a SB šéf Politicko-výchovné služby MV (Służba Polityczno-Wychowawcza MSW) Czesław Staszak, tedy muž zodpovědný za ideologickou linii bezpečnostního aparátu.²⁶ V lednu 1989 na výroční schůzi vedoucích pracovníků ministerstva vnitra v Legionowu hovořil Staszak mj. o *eventuálním vytvoření možnosti dodatečných příjmů pro příslušníky a také – pokud je to v pracovním zájmu – o udělení souhlasu příslušníkům s vedlejším zaměstnáním mimo resort vnitra.*²⁷ Podle odhadů personálních inspektorů 7,5 % z téměř 3500 příslušníků, kteří během roku 1988 opustili řady zaměstnanců ministerstva vnitra na vlastní žádost, tak učinilo za účelem zahájení vlastní podnikatelské činnosti.²⁸

²³ GOLIMONT, Andrzej: *Generałowie bezpieki*. BGW, Varšava 1992, s. 123.

²⁴ AIPN, f. MSW (Ministerstvo vnitra – pozn. překl.) II 2564, Denní zpráva MV z 24. 8. 1988, s. 21.

²⁵ Milicja Obywatelska (MO) byla obdobou Veřejné bezpečnosti v ČSSR (pozn. překl.).

²⁶ AIPN, f. MSW II 1503, Biuletyn II Krajowej Konferencji Przewodniczących Rad Funkcyjnaruszy MO i SB (28 kwietnia 1989 r., WSO Legionowo), s. 19.

²⁷ AIPN, 0726/64, Biuletyn Zarządu Polityczno-Wychowawczego MSW, č. 1 (45) z února 1989, s. 5–6.

²⁸ AIPN, f. MSW II 1541, Zpráva o odchodech z resortu vnitra v roce 1988 statisticky zařazených do skupiny výpovědi na vlastní žádost příslušníka ze dne 11. 4. 1989, s. 11.

DEREGULACE POLITICKÉHO SYSTÉMU

Hlavním projevem deregulace bylo oslabení pozice PSDS, která dosud hrála vedoucí úlohu v politickém systému PLR. Během krize v letech 1980–1981 a za dobu trvání výjimečného stavu přišla PSDS asi o milion členů. Teprve v polovině 80. let se její členská základna přestala zmenšovat, až se ustálila na úrovni 2,1 mil. členů. Nepodařilo se však zastavit proces stárnutí: podíl členů do 29 let klesl z 15 % v roce 1981 na necelých 6,9 % v roce 1986 a průměrný věk vzrostl na 46 let.²⁹ Podobný vývoj začal ohrožovat i stranický aparát, který sestával z více než 12 tisíc funkcionářů. Kádrový přehled funkcionářů ÚV PSDS z konce roku 1984 prokázal, že 23 % pracovníků dosáhne v letech 1985–1986 důchodového věku. Ve stejném období nebylo ani 6 % z celkového počtu více než 600 politických pracovníků Ústředního výboru mladších 35 let.

Komunistická strana tedy stárla a zároveň ztrácela vliv, ze subjektu politického systému se čím dál víc stávala nástrojem v rukou různých nátlakových skupin působících uvnitř mocenského aparátu. Nejdůležitější z nich byla část důstojnického sboru Polské armády (Wojsko Polskie). V průběhu prvního roku stanného práva bylo do vedoucích funkcí ve stranickém aparátu vysláno 32 důstojníků Polské armády, do státní správy dalších 88.³⁰ Jednalo se mj. o 11 ministrů a náměstků ministrů, 13 vojvodů a jejich náměstků a také 9 tajemníků vojvodských výborů PSDS. Dále odešlo na pozice v civilním

soudnictví a prokuratuře 108 „uniformalizovaných“ právníků.³¹

Kromě vojáků sílil během 80. let význam výše postavených příslušníků SB a pracovníků hospodářského aparátu. Všichni byli pochopitelně členy PSDS, ale ve skutečnosti se velmi často stavěli do opozice vůči řadě rozhodnutí, která prosazovali nejvyšší straníční funkcionáři. Komunistickou legitimaci vlastnilo celé vedení Celopolského porozumění odborových svazů (Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych – OPZZ), které mělo podle úmyslu státních orgánů zaujmout místo, jež měla ve vědomí společnosti Solidarity. Aby k tomu však došlo, uznala PSDS, že lídrům OPZZ musí být přiznána mnohem větší autonomie, než jakou dosud měly všechny společensko-politické organizace včetně spřízněných stran ZSL a SD.³² *Musíme do našeho zřízení zabudovat různé opoziční prvky ze samotné strany, [...] které působí z našich systémových pozic tak, že nás kontrolují, jako ty špendlíky, co nás neustále píchají ze židle*, pronesl na téma OPZZ gen. Jaruzelski v prosinci 1986. Přesto se OPZZ, které mělo téměř 7 mil. členů, stalo časem silou, která se zejména na sklonku 80. let značnou měrou přičinila o omezení kontroly PSDS nad státním aparátem a obzvláště nad jeho složkou řídicí hospodářství.³³

Hlavním objektem útoků ze strany poslanců OPZZ, kteří byli sdruženi v poslaneckém klubu PSDS, byl vládní kabinet Zbigniewa Messnera. Když v listopadu 1986 předložil parlamentu balíček novelizující jedenáct economic-

kých zákonů, vyvolalo to ve sněmovně rozepře. Projekt *jsme postoupili Sejmu v domnění, že jej stranická většina podpoří*, vzpomíná Messner. *A zatím už během prací ve sněmovních komisích vypukla bouře. [...] Zbraně, které si připravila protistrana, účely hlavně argumenty, že exponenti tvrdohlavých ničí reformu. [...] Spor o doktrínu vyvolal stranický střed, který v tom vycítil vhodnou příležitost k protivládním atakům. Tím, kdo za tím vším stál, byl zcela jistě Ciosek.*³⁴ *[...] Hájili jsme projekt a doufali, že ho Sejm schválí, v krajním případě s odvoláním na stranickou disciplínu během hlasování. Za všeobecného mlčení ostatních členů politbyra jsme od generála [Jaruzelského] dostávali ránu za ránou. [...] Vláda utrpěla první vážnější porážku.*³⁵ Messner byl nucen projekt stáhnout a pozice jeho kabinetu byla značně ochromena. Fungoval ještě asi dva roky, ale stával se cílem stále ostřejších útoků, obzvláště ze strany OPZZ, což dále přispívalo k rozkladu celého systému.

Problémy s udržení kázně v poslaneckém klubu PSDS mělo i samo vedení strany. Z toho důvodu první tajemník vojvodského výboru PSDS v Katovicích Bogumił Ferencztajn na zasedání politbyra v únoru 1987 zdůraznil: *Za této situace musíme tvrdě a odhodlaně trvat na tom, že stanovisko politbyra je takové a ne jiné, rozhodující a nutící poslance stranického klubu, aby reprezentovali právě takové stanovisko. Pokud to neuděláme, mohou být výsledky hlasování velmi problematické.*³⁶ K tomu došlo mj. v případě zákona o referendu v roce 1987, což skončilo – pro příliš vysoké nastavení tzv. prahu právoplatnosti – porážkou Jaruzelského elity.³⁷

29 KOŁOMEJCZYK, Norbert: *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza 1948–1986*. Książka i Wiedza, Varšava 1988, s. 297.

30 Protokol Vojenské rady národní záchrany (Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego, WRON) z 29. 12. 1982, s. 7, strojopis v archivu autora.

31 PACZKOWSKI, Andrzej: *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980 – styczeń 1982*. Wydawnictwo Literackie, Krakov 2002, s. 308.

32 Sjedenčená lidová strana – Zjednoczone Stronnictwo Ludowe a Demokratická strana – Stronnictwo Demokratyczne (pozn. překl.).

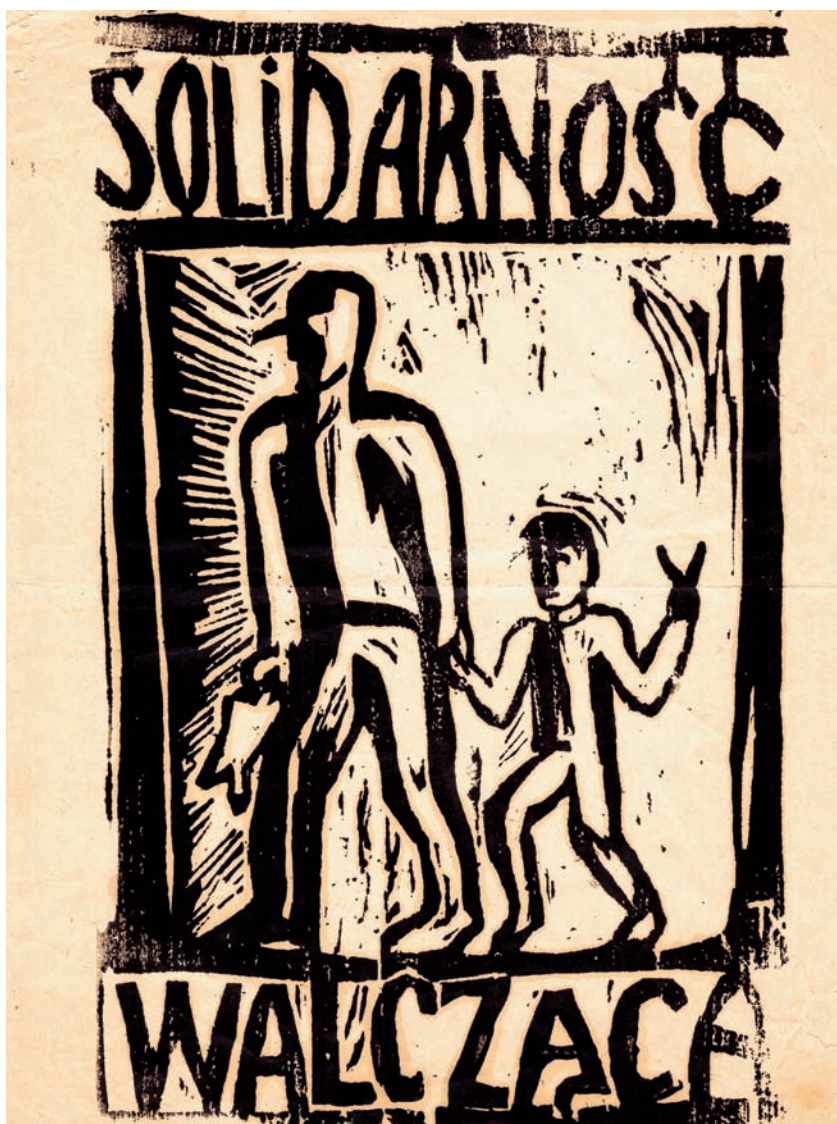
33 Viz WIŚNIEWSKI, Wojciech: *Dlaczego upadł socjalizm? Sprawy Polityczne*, Varšava 2006, s. 119–123, 156.

34 Stanisław Ciosek byl členem Politbyra ÚV PSDS (pozn. překl.).

35 MESSNER, Zbigniew: *Kuglarze i księgowi*. BGW, Varšava 1993, s. 77–78.

36 Úryvek stenogramu ze zasedání Politbyra ÚV PSDS ze dne 17. 2. 1987, strojopis v archivu autora, s. 445.

37 Obšírněji DUDEK, Antoni: *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*. Arcana, Krakov 2004, s. 110 ad.

„Bojující Solidarita“, linoryt propagující hlavní sílu polské opozice

Zdroj: archiv Libri prohibiti

VÝVOJ NÁLAD VE SPOLEČNOSTI

Celková atmosféra ve společnosti vykazovala po zavedení stanného práva (13. prosince 1981 – pozn. překl.) relativní stabilitu. V roce 1983 věřilo téměř 40 % respondentů prováděné-

ho průzkumu, že se hospodářská situace zlepší, 8 % s tím nesouhlasilo a zbytek – tedy více než polovina – se domníval, že se nic nezmění, nebo neměl žádný názor. Tento stav určitého vyčkávání se začal měnit v po-

lovině 80. let, a to jednoznačně směrem nepříznivým pro státní orgány. Pokud v prosinci 1985 hodnotilo hospodářskou situaci jako špatnou 46 % respondentů, v následujících měsících tento ukazatel systematicky stoupal: 55 % v dubnu, 58,5 % v prosinci 1986 a dokonce 69,1 % v dubnu 1987.³⁸ V dalších měsících se situace nadále zhoršovala, což mělo zásadní vliv na způsob uvažování uvnitř mocenské elity. Skupina tří poradců gen. Jaruzelského (tajemník ÚV PSDS Stanisław Ciosek, náměstek ministra vnitra Władysław Pożoga a tiskový mluvčí vlády Jerzy Urban) k tomu uvedla v memorandu z ledna 1988 následující: *Nálada klesla pod červenou čáru, [...] tedy pod kritický bod výbuchu, k němuž však nedochází, protože důvody k této explozi jsou ve společnosti utlumeny různými stabilizátory (historická zkušenost, zejména 13. prosinec 1981, úloha církve, omezení vlivu opozice, apatie).* Bylo vyzdvíženo, že taková situace negativně ovlivňuje mocenský aparát, jehož část jako vždy v období úpadku začíná zpochybňovat vedoucí složku, intrikovat, připravovat budoucí personální konfigurace. Po čase začne chystat spiknutí. Proto přicházel v úvahu návrh na dramatický zvrat, v němž by bylo méně slov a více činů.³⁹ Koneckonců k podobnému zvratu – v podobě jednání u „kulatého stolu“ – došlo o rok později.

Podle Mirosława Marodyho byly příčinami zhoršování nálad ve společnosti tři typy zkušeností s co největším společenským dosahem. První byla stoupající inflace, která devalvovala majetek jednotlivých občanů a jejich rodin. Dalším byl pocit *disproporce mezi úsilím vynaloženým na dosažení a udržení slušné životní úrovně a jeho výsledky*. Hlavním zdrojem tohoto nesouladu byly těžkosti v zásobování (zejména průmyslovým

38 BADORA, Barbara a kol.: *Spółeczeństwo i władza lat osiemdziesiątych w badaniach CBOS*. Centrum Badania Opinii Społecznej, Varšava 1994, s. 65, 268.

39 Memoriał J. Urbana, St. Cioska, Wł. Pożogi dla Wojciecha Jaruzelskiego z 28 stycznia 1988 r. In: BORODZIEJ, Włodzimierz – GARLICKI, Andrzej: *Okrągły stół. Dokumenty i materiały*, sv. I: *Wrzesień 1986 – luty 1989*. Przedsiębiorstwo Produkcyjno Handlowe ZAPOL Dmochowski, Sobczyk na objednávku Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Štětín – Varšava 2004, s. 130–139.

zbožím), což bylo ve velmi ostrém kontrastu nejen k situaci v západních státech, ale i v zemích sovětského bloku, navštěvovaných v dosti značné míře. Třetí zkušeností vyvolávající společenskou frustraci bylo – podle Marodyho – čím dál silnější přesvědčení, že režimem dané způsoby fungování nevedou pro jednotlivce nikam.⁴⁰ Týkalo se to zejména mladých lidí a inteligence v nejširším slova smyslu, které nejcitelněji zasáhl marasmus narůstající během 80. let.

Zhoršování společenských nálad a signály přicházející z SSSR stimulovaly obecné povědomí části funkcionářů nejvyšší mocenské složky. Ukazatel optimismu v průběhu roku [...] klesal a na konci roku dosáhl hodnoty nižší než na jeho začátku. Výsledky z března a května 1987 byly nejhorší v celém dosavadním průběhu výzkumů, které byly prováděny od poloviny padesátých let, uvádělo se v analýze připravené v Oddělení propagandy ÚV PSDS na základě údajů OBOP.⁴¹ V jiné se objevil názor, že stoupající trend ve společenských náladách, který se vyvíjel do konce roku 1985, se od tohoto momentu změnil na trend klesající. Tento nepřítivný vývoj se zrychlil v roce 1987.⁴²

V září 1987 dospělo ministerstvo vnitra ke zjištění, že *dospívá nová generace, „nezatížená“ dosavadními prožitky. Můžeme se domnívat, že právě z této společenské skupiny vzejdou „noví vůdcové“ v případě, že vypukne nějaký společenský konflikt.* Během úvah o případných příčinách vypuknutí konfliktu (např. zvýšení cen nebo

zhroucení trhu s potravinami) dospěli analytici z Operačně-štabní skupiny šéfa Bezpečnostní služby (Grupa Operacyjno-Sztabowa Szefa SB) k neobvykle rozhodnému závěru: *Je potřeba vyloučit možnost použití síly ze strany státních orgánů ze dvou, jak se zdá, zásadních důvodů: zaprvé – mohlo by dojít k velmi nebezpečné eskalaci konfliktu, aniž bychom měli jistotu pozitivního vyřešení; zadruhé – musíme brát v úvahu vážné mezinárodní reakce.* Další odstavec pojednával o tom, že eskalace konfliktu spojená s použitím síly nevyhnutelně povede ve společnosti ke vzniku *přesvědčení o nezbytné výměně dosavadní mocenské garnitury.*⁴³

PŮSOBNÍ CÍRKVE A POLITICKÉ OPOZICE

V momentě zavedení stanného práva se církev stala pro komunisty nejen nejdůležitějším, ale také jediným zásadním partnerem, který mohl být nápomocný v procesu pacifikace společenských nálad. Současně si vedení PSDS uvědomovalo, že značná část duchovenstva má negativní vztah ke společenskému zřízení PLR. Vědomí obou těchto skutečností mělo za následek, že se politika státních orgánů vůči církvi vyznačovala výraznou dvojakostí. Za její kvintesenci je možné považovat výrok gen. Jaruzelského, který pronesl v říjnu 1986 na zasedání sekretariátu ÚV PSDS: *Je nutné důsledně dodržovat metodu „cukru a biče“, co by mělo být výhodné i pro církev a duchovenstvo a co ne. Musíme to vše zdokonalovat*

konkrétními činy – trestat a odměňovat.⁴⁴

Skutečnost se však čím dál více vzdalovala od Jaruzelského obrazné direktivy. Aniž by rezignovalo na různé zákulisní operace namířené do řad duchovenstva – symbolem toho byl únos a zavraždění kněze Jerzyho Popiełuszka příslušníky SB –, vedení PSDS se nakonec smířilo s bezprecedentním nárůstem potenciálu církve, k němuž došlo v průběhu 80. let. Projevovalo se to jednak rekordním počtem nově vysvěcených kněží a postavených kostelů (podle vládních údajů bylo v roce 1986 ve výstavbě více než 3000 sakrálních objektů), jednak rychlým rozvojem katolických vydavatelství a tisku. V polovině 80. let vycházelo 89 katolických časopisů v jednorázovém nákladu 1,5 mil. výtisků. Uvolnila se také politika státu v oblasti budování nových církevních staveb nebo zakládání Klubů katolické inteligence (Kluby Inteligencji Katolickiej). Církevní struktury hrály dominantní úlohu i v distribuci charitativní pomoci ze Západu, jejíž značný rozsah permanentně zneklidňoval státní orgány.

Mocenská elita očekávala, že se díky liberálnímu kurzu postupně začne zvyšovat akceptace systému ze strany duchovenstva, avšak dvojí hra církevní hierarchie, založená na paralelním vyjednávání se státní mocí a diskretní podpoře umírněné části opozice, uváděla Jaruzelského garnituru ve zmatek. Ta si byla vědoma, že podpora církve bude pro uskutečnění plánů politické reformy, které

40 MARODY, Mirosław: *Długi finał*. WSiP, Varšava 1995, s. 54. K tématu změn v náladách ve společnosti v polovině osmdesátých let viz ADAMSKI, Władysław – JASIEWICZ, Krzysztof – RYCHARD, Andrzej (eds.): *Polacy 84. Dynamika konfliktu i konsensusu*. Uniwersytet Warszawski, Varšava 1986; MARODY, Mirosław (ed.): *Co nam zostało z tych lat... Społeczeństwo polskie u progu zmiany systemowej*. Aneks, Londýn 1991; WNUK-LIPIŃSKI, Edmund: *Nastroje społeczne w latach 1986–1989*. In: MACHCEWICZ, Paweł (ed.): *Polska 1986–1989...*, sv. I, *Referaty*. TRIO – Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Varšava 2002, s. 13–18.

41 AAN, f. KC PZPR, V/4012, Zpráva o stavu nálad ve společnosti, 12. 10. 1987, s. 91. OBOP je zkratka Střediska výzkumů veřejného mínění (pol. Ośrodek Badań Opinii Publicznej – pozn. překl.).

42 Informacja o stanie nastrojów społecznych i działalności przeciwnika w pierwszym okresie II etapu reform z 2 marca 1988 r. In: DUDEK, Antoni – FRISZKE, Andrzej (eds.): *Polska 1986–1989...*, sv. III, *Dokumenty*, s. 66–67.

43 AIPN, 0752/1, sv. 6, *Proces demokratyzacji życia społeczno-politycznego – doświadczenie i perspektywy*, 7. 9. 1987, s. 78–79.

44 Poufny dokument KC PZPR z 1986 r. o polityce wobec Kościoła. *Więź*, 1992, č. 11, s. 99. Viz též DUDEK, Antoni: *Ślady PeeReLu. Ludzie, wydarzenia, mechanizmy*. Arcana, Krakov 2000, s. 249.

zrály od poloviny 80. let, nezbytná, ale nedokázala určit, do jaké míry ji budou ochotni biskupové učinit věrohodnou nebo – naopak – jak silně se ztotožňují s cíli formulovanými opozicí.

Opozice se však – navzdory zřetelnému oslabení v polovině 80. let – stala trvalým činitelem odporu vůči režimu. Na konci roku 1985 odhadovalo ministerstvo vnitra, že v Polsku existuje kolem 350 různých opozičních struktur, z nichž polovina působí na území pěti z celkového počtu devětačtyřiceti tehdejších vojvodství: varšavského, vratislavského, gdaňského, krakovského a lodžského. Podle hodnocení Bezpečnostní služby jejich aktivní složku tvořilo 1500 osob, více než 10 tisíc jich pracovalo jako distributoři, spojky nebo tiskaři. Počet *aktivních sympatizantů* se odhadoval na 22 tisíc osob, což v celkovém součtu dávalo číslo asi 34 000 lidí *bezprostředně zapojených, ve větší nebo menší míře, do ilegální činnosti*.⁴⁵

Tato opozice byla rozdělena do různých vzájemně soupeřících skupin, ale obecně je lze zařadit do dvou hlavních směrů v závislosti na jejich vztahu k orgánům PLR. Zatímco radikální směr, v němž byla nejsilnějším uskutením Bojující Solidarita (Solidarność Walcząca) Kornela Morawieckého, založená v roce 1982, požadoval svolání generální stávky a svržení režimu revoluční cestou, umírněný proud kolem Lecha Wałęsy, který od roku 1986 působil v konspiraci jako Prozatímní koordinační výbor Nezávislého samosprávného odborového svazu Solidarita (Tymczasowa Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidar-

ność“), předpokládal, že stále se zhoršující ekonomická situace a tlak Západu nakonec donutí Jaruzelského garnituru, aby zahájila vyjednávání s opozicí. Z pohledu státní moci měla zásadní význam skutečnost, že umírněný opoziční směr byl silnější než ten radikální, a když se v roce 1988 vedení PSDS rozhodlo pro jednání s Wałęsou a jeho tehdejšími spolupracovníky, opoziční radikálové byli příliš slabí na to, aby dokázali paralyzovat rozhovory u „kulatého stolu“ a následně bojkotovat dojednané parlamentní volby v červnu 1989.

PO VOLBÁCH

Porážka PSDS v červnových volbách znamenala průlom v procesu destrukce politického systému PLR. Byla začátkem živelného procesu rozpadu strany a posléze celého politického řádu budovaného komunisty v průběhu více než čtyřiceti let. *Vznikl právní a politický paradox. Podle ústavního pořádku je PSDS vedoucí silou, kdežto ve smyslu možnosti uskutečňování vlastní iniciativy v parlamentu je už nesvéprávná – tak byl v denní zprávě ministerstva vnitra zaznamenán názor anonymního pracovníka ministerstva kultury*.⁴⁶ Mohla snad ještě Jaruzelského mocenská elita po volbách 4. června 1989 – cestou zrušení výsledků voleb a zavedení výjimečného stavu – zastavit úpadek své vlády? Více argumentů podporuje negativní odpověď na takto položenou otázku. V roce 1989 se už nedal předpokládat – na rozdíl od situace před osmi lety – tlak Moskvy ani její souhlas s případným silovým řešením. Na základě již tehdy probíhajícího masového procesu privatiza-

ce státního majetku prořídily řady neaktivnějších pracovníků mocenského aparátu, kteří byli schopni bránit za každou cenu politický systém v jeho dosavadní podobě. Radikální odnož opozice, reprezentovaná především Bojující Solidaritou a Konfederací nezávislého Polska (Konfederacja Polski Niepodległej – KPN), která by mohla hypoteticky ohrozit komunistickou elitu v jejím kritickém momentu, byla slabá, vnitřně rozhádaná a do značné míry infiltrovaná speciálními službami. Nepovedený pokus zavést výjimečný stav ji však mohl posílit a způsobit výbuch skutečné, a ne jen reglementované revoluce, a to tím spíš, že si vnitro uvědomovalo, že – podle jedné zprávy V. oddělení – *stav hospodářství se zhoršuje čím dál rychleji*.⁴⁷ Zároveň však víc než opatrná reakce lídrů Solidarity na vlastní vítězství a jejich chabě maskovaný strach z reakce vládnoucích generálů (symbolem se stal souhlas s novelizací volebního řádu mezi prvním a druhým kolem, která umožňovala obsazení 33 mandátů z celostátního seznamu, zamítnutého většinou voličů) poskytl Jaruzelského mocenské elitě šanci na udržení vlivu v některých bodech dohody „kulatého stolu“. Na takovémto evolučním scénáři měl zájem SSSR i západní země (v čele s USA), které se obávaly, že sociální nepokoje v Polsku otřesou pozicí Michaila Gorbačova.⁴⁸

V okamžiku zveřejnění výsledků prvního kola voleb se ukázalo, že evoluční proces změny politického zřízení, plánovaný u „kulatého stolu“ na období několika let, se urychlí. Ačkoli se ještě před volbami zdálo, že jak obsazení funkce prezidenta, tak úkol vy-

45 AIPN, 0752/1, sv. 2, Analiza stanu grup i struktur konspiracyjnych w kraju po X Zjeździe PZPR z 29. 7. 1986, s. 3–4, 33.

46 AIPN, f. MSW II 2438, Příloha denní zprávy MV z 9. 6. 1989.

47 Část odborníků, psali ekonomičtí analytici z V. oddělení (Departament V), poukazuje na reálné nebezpečí hospodářského kolapsu už v červenci a v případě intervenčního zásahu nejpозději na konci tohoto roku. [...] V poslední době hrozí narušení plynulosti systému prodeje takových druhů potravin jako cukr, máslo, výrobky z obilovin, přičemž intervenční zásah [...] pouze časově oddaluje perspektivu kolapsu trhu s těmito komoditami. [...] Můžeme pak očekávat prudký nárůst schodku centrálního rozpočtu do 3,6 bil. zlotých oproti plánovanému schodku v úrovni 998 miliard zł. [...] Takto pesimistická, ale přitom reálná varianta vývoje situace bude znamenat kolaps finančního systému státu. AIPN, 0727/50, Zpráva týkající se stavu polského hospodářství a prognóz vývoje hospodářské situace z 16. 5. 1989, s. 88–89, 91.

48 Podobně hodnotili situaci krátce po volbách analytici z Operačně-štabní skupiny Sekretariátu šéfa Bezpečnostní služby (Grupa Operacyjno-Sztabowa w Sekretariacie Szefa SB): *Takový vývoj vnitřní situace v zemi, který by následkem volebních výsledků destabilizoval spole-*

Pravidelná mše za vlast u kostela Stanisława Kostky ve Varšavě. Mše pokračovaly i po zavraždění Jerzyho Popiełuszka za účasti tisíců lidí a představitelů Solidarity (1985). Foto: Ota Nepilý

tvořit novou vládu budou vyhrazeny pro lidi z PSDS, po 4. červnu 1989 to už tak jistě nevypadalo. Obrovská společenská podpora otevřela opozičním vůdcům nové, mnohem širší možnosti a zároveň intenzivně prohloubila dezorientaci a krizi v celém mocenském aparátu. 19. července 1989 byl sice gen. Jaruzelski zvolen Národním shromážděním prezidentem, přesto převaha pouze jednoho hlasu, a to ještě s výrazným přispěním tábora Solidarity, byla Pyrrhovým vítězstvím. Deset dní nato bylo na plénu ÚV PSDS rozhodnuto, že na post premiéra bude uveden gen. Czesław Kiszczak – to byla další Jaruzelského personální chyba, která

urychlila pád komunistické vlády. Po zvolení Wojciecha Jaruzelského prezidentem a Mieczysława Rakowského I. tajemníkem ÚV PSDS pak mělo zejména pověření Cz. Kiszczaka úkolem sestavit novou vládu fatální propagandistický ohlas a nevyhnutelně vypadalo jako hra „škatule, hejbejte se“. Bylo také jakýmsi katalyzátorem konečné destrukce koalice PSDS – ZSL – SD. Rozklad této koalice postupoval od červnových voleb bleskovým tempem, a ještě jej umocňovala neschopnost vedení PSDS udržet spolupráci se satelitními stranami, které se už vydávaly na cestu k nezávislosti. ÚV PSDS zpracoval plán parlamentních činnos-

tí, v němž sice navrhoval vytvoření Koaliční komise pro spolupráci (Koalicynna Komisja Współdziałania) za účelem *společného stanoviska na základě konsensu*, avšak podle jiných pravidel jejího působení to vypadalo, že vedení PSDS jde v první řadě o vypracování fungujícího mechanismu, který by Sejmu umožnil zamítnout veto Senátu ovládaného opozicí.⁴⁹

Brzy se však ukázalo, že Kiszczak nemá dostatečnou podporu ani v poslaneckém klubu PSDS a opozice čím dál odhodlaněji odmítá samotný princip ponechání premiérského křesla v rukou komunistů. Zcela jasně se k tomu postavil Lech Wałę-

česko-politické poměry, by nebyl přínosem ani pro Východ, ani pro Západ. [...] Prohra levicových sil v Polsku může ovlivnit demokratizační proces v SSSR a dalších socialistických zemích, což není v zájmu Západu s ohledem na příznivý vývoj kontaktů s Východem. AIPN, MSW II 3499, Faktory prognózy vývoje společensko-politické situace po volbách do Sejmu a Senátu ze dne 22. 6. 1989, s. 9.

49 AAN, f. KC PZPR, V/488, Zápis o koaliční spolupráci v Sejmu v 10. volebním období, s. 164–171.

ANTONI DUDEK (nar. 1966), historik a politolog, od roku 1989 pracuje v Institutu politických věd a mezinárodních vztahů Jagellonské univerzity (Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ), od roku 2000 v Institutu paměti národa (IPN), od 2006 poradce předsedy IPN. Autor a spoluautor více než desítky knih z oblasti soudobých dějin Polska, mj. *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989–2001* (2002), *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990* (2004), *Historia polityczna Polski 1989–2005* (2007).

sa, který 7. srpna prohlásil, že monopol na vládnutí PSDS je hlavní příčinou krize v zemi. Proto označil Kiszczakovu misi za škodlivou, která je pro společnost potvrzením obav, že všechno zůstalo při starém a není naděje na lepší budoucnost. Jediným politickým řešením, konstatuje v závěru Wałęsa, je sestavení vlády ve spolupráci s koalicí Solidarity, ZSL a SD, o což se budu snažit.⁵⁰

Prohlášení předsedy Solidarity definitivně ochromilo snahy Cz. Kiszczaka, který už beztak měl dost potíží s nalezením vhodných kandidátů do svého nového kabinetu. Navíc rozhodnutí vydané ještě vládou M. Rakowského o tzv. uvolnění cen potravin k 1. srpnu způsobilo prudký cenový růst, což nastartovalo hyperinflaci a vyvolalo novou vlnu stávek. Bylo očividné, že se úspěšného boje s hospodářskou krizí musí chopit vláda, která má dostatek důvěry společnosti, a takovou vládu nebyl schopen sestavit ani Kiszczak, ani žádný jiný člen PSDS. Velmi dobře celou záležitost chápali funkcionáři ZSL a SD; počítali totiž s rostoucím vlivem vlastních stran v nových politických podmínkách, a proto většinou reagovali na Wałęsovy návrhy souhlasně.

Dne 16. srpna vydal poslanecký klub ZSL prohlášení, v němž oficiálně podpořil Wałęsovu iniciativu a spojení se Solidaritou. Následujícího dne se Wałęsa setkal s předsedou ZSL Romanem Malinowským, který se

Památník v Gdaňsku, městě, kde se zrodila polská Solidarity

Foto: archiv Libri prohibiti

postavil za kandidaturu Tadeusze Mazowieckého na post předsedy vlády. Už 19. srpna pověřil prezident Jaruzelski Mazowieckého sestavením vlády. Vznik Mazowieckého vládního kabinetu neznamenal konec procesu destrukce komunistické diktatury

v Polsku, uzavřel však jeho nejdůležitější etapu. Svolením ke vzniku nového kabinetu totiž PSDS přišla o kontrolu nad většinou státního aparátu a vstoupila do fáze pětiměsíční agonie.

Z polštiny přeložila Dorota Müllerová

⁵⁰ DOMARAŃCZYK, Zbigniew: *100 dni Mazowieckiego*. Wydawnictwo Andrzej Bonarski, Varšava 1990, s. 64–65.